

Оксана Нестерчук
(Луцьк)

МАЛОВЖИВАНІ СУФІКСИ ТА УНІФІКСИ У ВАРІАНТАХ ВЛАСНИХ ІМЕН ЖИТЕЛІВ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

У статті проаналізовані рідковживані суфікси та уніфікси у варіантах власних імен Західного Полісся та здійснено їх порівняння з апелятивами.

Ключові слова: маловживані суфікси, варіанти власних імен, апелятиви.

Нестерчук О. Редкоупотребляемые суффиксы и унификсы в вариантах собственных имен жителей Западного Полесья

В статье проанализированы редкоупотребляемые суффиксы и унификсы вариантов собственных имен Западного Полесья и осуществлено сравнение их с апелятивами.

Ключевые слова: редкоупотребляемые суффиксы, варианты собственных имен, апелятиви.

Nesterchuk O. Rarely Used Suffixes and Unisuffixes in Variants of Proper Names of Western Polissia Inhabitants.

Rarely used suffixes and unisuffixes in variants of the Western Polissia proper names are detected and their comparison with appellatives of common nouns is given.

Key words: rarely used suffixes, variants of proper names, appellatives.

Постановка наукової проблеми. До складу сучасного українського іменника входять давньоєврейські, грецькі та латинські імена, запозичені разом із прийняттям християнства. Пізніше офіційний іменник поповнили дохристиянські імена, переважно скандинавського та слов'янського походження. І вже зараз багато візантійських імен, напр., Іван, Олексій, Михайло, Григорій, Петро, Ганна, Оксана, Олена, вважаємо своїми, українськими, тому що вони адаптовані до "рідного" звучання і від них можна утворювати форми, властиві українським говіркам, насамперед легко можна утворити найрізноманітніші варіанти – то зі значенням зменшеності-пестливості, то збільшеності-згрубілості, як і від звичайних апелятивів, для чого використовують здебільшого суфіксацію.

Про продуктивні суфікси у західнополіських варіантах імен ми вже писали (див. [2, с. 264-265]). Але є також певна кількість варіантів імен із маловживаними суфіксами, які побутують на досліджуваній території Західного Полісся.

Отже, **темою нашого повідомлення** є маловживані суфікси у варіантах власних імен жителів Західного Полісся. Матеріал зібраний експедиційним методом, а також використано "Словник варіантів власних імен північно-західної України" [3].

Завдання нашого дослідження – виявити рідковживані суфікси та уніфікси серед варіантів чоловічих імен і порівняти їх творення з апелятивами. Оскільки варіанти утворені від власних імен (іменників), то й порівнюватимемо із загальними назвами десубстантивів.

© Оксана НЕСТЕРЧУК

Рідковживані суфікси у варіантах чоловічих імен:

-'аг-а: *Вас'ага* < Вася (Рівне Лбм В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *рубут'ага*, *морд'ага* 'обличчя', *рад'ага* 'рядно' [1, с. 41];

-аг-а: *Павл'ага* (Рівне Лбм В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *ломага* 'ломака', [1, с. 41];

-аї: *П'ітаї* (Нудиже Лбм В), пор. апелятиви продуктивного типу: *ротай* 'криклива людина', *більмаї* 'з витрішкуватими очима', *вусаї* 'з вусами', *бородаї* 'з бородою' [1, с. 42];

-ан: *Макс'іан* < Максим (Мокрець Тр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *братан*, *друган*, *кажан* [1, с. 41];

-ар-а: *Дмит'ара* < Дмитро (Шацьк В), *Ст'опара* < Стьопа (Хобултова В-В В), пор. апелятиви продуктивного типу: *брехун'ара* 'обманщик', *нос'ара*, *рот'ара*, *спин'ара* [1, с. 60];

-ах: *Андр'іах* < Андрій (Журавлине Ст В), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *киц'ах* 'китиця', *курах* 'курник', *кутах* 'яслі в хліві', *коструб'ах* 'тверда частина пір'їни', *сопл'ах* 'льодова бурулька' [1, с. 68];

-ах-а: *В'ітаха* (Берестяни і Цумань Квр, Гірники Рт В, Кисилин Лк В), *Кол'аха* (Тоболи К-К В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *горлаха* 'криклива людина', *йазикаха* 'базика', *лимаха* 'нерішуча людина' [1, с. 68];

-ач: *Кал'ач* < Коля (Межисить Рт В), *Михач* < Михайло (Боцянівка Дбн Р), пор. апелятиви продуктивного типу: *пузач*, *брухач* 'той, хто має великий живіт', *цибач* 'довгоногий чоловік', *варгач* 'губатий чоловік' [1, с. 69];

-аш: *Анаш* < Ананій, *Гад'аш* < Адам, *Гаркаша* < Аркадій, *Мат'аш* < Матвій (Нові Червища К-К В, Колодії Мн В), *Томаш* < Тимофій (Колодеже і Сенкевичівка Гр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *домаш* 'той, хто знаходиться вдома', *алкаш* 'алкоголік', *курташ* 'верхній суконний одяг' [1, с. 73];

-аш-а: *Бод'аша* < Богдан, *Кост'аша* < Костя (Колки Мн В, Ратне В. Любомль В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *латаша* 'латаття', *ригаша* 'незграбна людина' [1, с. 73];

-б-а: *Вал'ба* < Валя < Валентин (Липно Квр В), *В'ім'ба* < Вітя (Комарово і Чорниж Мн В), *Кол'ба* (Комарово, Будки і Чорниж Мн В), *С'єрба* < Сергій (Чорниж Мн В), *С'ірожба* (Липно Квр В), *Й'урба* (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *дружба* 'головний розпорядник на весіллі', *кул'ба* 'ціпок' [1, с. 74];

-в-а: *Пах'ва* < Паша (Сильно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бот'ва* 'листя буряків', *грош'ва* 'гроші', *пелеш'ва* 'поліщуки' [1, с. 74];

-д-а: *Ванд'а* < Ваня (Старий Чорторійськ Мн В), *Й'урда* < Юра (Копилля Мн В), пор. апелятив з уніфіксом: *дур'нда* 'дурень' [1, с. 76];

-д-о: *Кол'до* < Коля (Дубище і Берестяни Квр В);

-д'ор: *Санд'ор* < Саня (Сильно Квр В);

-др-а: *Саш'ондра* < Сашун (Холоневичі Квр В), *Гал'ондра* < Олексій (Туричани Тр В);

-ег-а: *Васил'єга* (Великі Цепцевичі Вл Р), пор. апелятиви непродуктивного

типу: *бабéга* ‘стара негарна жінка’, *банéга* ‘велика банка’ [1, с. 77];

-ей: *Назарей* (Щуровичі Рд Л), *Павлэй* (Підгірне Рж В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *щавей* ‘щавель’, *мишей* ‘широколиста осока’, *пирей* ‘пирій’ [1, с. 77];

-ел-а: *Гришéла* (Старий Чорторійськ Мн В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *бабéла* ‘товста баба’, *гусéла* ‘гусениця’ [1, с. 79];

-ен: *Кирил'én* < Кирило (Сильно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *ружén* ‘загострена палиця, на яку настромляють сало, коли печуть на вогнищі’ [1, с. 80];

-éнз-а: *Колéнза* < Коля (Заліси Рт В);

-ент'її: *В'ит'энт'її* (Мирне Гр В), *Д'имэнт'її* (Верба В-В В, Дубище Рж В, Колки Мн В);

-ер-а: *Петéра* < Петя (Сильно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бабéра* ‘огрядна стара баба’, *д'ідéра* ‘дідуган’ [1, с. 89];

-ес: *Йуркés* < Юрко (Чорниж Мн В);

-ес'к-о: *Максés'ко* < Максим (Оріхово Рт В);

-ех-а: *Мишéха* < Міша (Сильно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *лимéха* ‘неповоротка людина’, *торбéха* ‘велика сумка’, *купéха* ‘велика купа чого-небудь’ [1, с. 90];

-ец'-а: *Іванéц'а* < Іван (Світязькі Смолярі Шц В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *кумéця* ‘кума’ [1, с. 93];

-еш: *Питрéш* (Велика Глуша Лбш В);

-ж-а: *Ганжá* < Андрій (Дубище Квр В);

-з'-о: *Макáрз'о* < Макар (Торчин Лц В), *Дóз'о* < Теодор (Полове Рд Л); *Вáнз'о* < Ваня (Цумань Квр В, Козин Рдв Л);

-иг-а: *Йурíга* < Юрій (Холоневичі Квр В), пор. апелятив з уніфіксом: *штани́га* ‘холоша штанив’ [1, с. 103];

-ил-о: *Адамíло* (Городище Квр В), *Колíло* < Коля (Підкормілля Лбш В), *Павлі́ло* < Павло (Станин Рд Л), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *коц'убі́ло* ‘держак коцюби’, *логові́ло* ‘місце, де лежав і качався кінь’ [1, с. 103];

-ин-а: *Стасíна* < Стас < Євстахій (Новосілля Зр Р), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *запалчíна* ‘сірник’, *шафíна* ‘мисник’, *коморчíна*, *лáвчина*, *сиротíна* [1, с. 106];

-ис: *Йурíс* (Забужжя Лбм В);

-ич: *Сáнич* < Саня (Дерно Квр В, Миляновичі Тр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: за родинними зв'язками: *рóдич*, *братáнич*, назви тварин (самців): *титéрич*, *паві́ч* [1, с. 131];

-иш: *Павлі́ш* (Черче К-К В, Згорани Лбм В, Колодеже Гр В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *тилі́ш* ‘тупий бік леза ножа’, *латі́ш* ‘старий одяг’, *грумі́ш* ‘грунт із значним домішком піску’ [1, с. 132];

-іо: *Демéтр'іо* (Радехів Лбм В, Комарово Мн В);

-іс': *Вас'іс'* < Вася (Галина Воля Ст В);

-ісус: *Макс'ісус* < Максим (Лісове Мн В);

-іч: *Д'омн'іч* < Дмитро (Любохине Ст В);

-ічк'ін: *Вас'ічк'ін* (Журавлине Ст В);

-к-а: *Па́ка* < Павло (Хринів Ів В), *С'е́ка* < Сергій (Новокотів Лц В), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *до́н'ка*, *ону́чка*, *ма́тка*, *д'ї́чинка*, *дити́нка*, *сестри́чка*, *ба́бка* [1, с. 153];

-л'-а: *Ко́рл'а* < Коля (Чорниж Мн В), *Па́л'а* < Павло (Видраниця і Конице Рт В, Тельчі Мн В), *Та́рал'а* < Тарас (Бужанка Ів В), пор. апелятиви, що не становлять словотвірного типу, а є поодинокими дериватами: *ні́скл'а* 'маленька дитина, що плаче', *ші́хл'а* 'лихорадка', *х'і́хл'а* 'наріст на паляниці' [1, с. 162];

-лик: *Миро́слик* < Мирось (Романів Лц В), *Мі́хлик* < Михайло (Сильно Квр В);

-л'ік: *Васл'ік* < Вася (Жидичин Квр В);

-л'-о: *Лел'о* < Валерій (Сільце Квл В, Невір Лбш В), *Па́л'о* < Павло (Комарово Мн В, Кислин Лк В, Микуличі В-В В);

-ман: *Кол'ман* < Коля (Берестя Дбр В, Великі Цепцевичі Вл Р), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *лахма́н* 'старий порваний одяг', *глу́шман*, *ло́цман* [1, с. 164];

-нел: *Лео́нел* < Лео < Левко (Колодії Мн В);

-ниц'-а: *Пётниц'а* < Петро (Пустомити Гр В);

-н'ік: *То́н'ік* < Толя (Перемиль Гр В, Коритниця Лк В);

-н'іч: *В'італ'н'іч* < Віталій (Залаззя Лбш В);

-н-о: *Михно́* < Михайло (Заболоття Ск Л), *Сашино́* (Галина Воля Ст В), *Пашино́* (Тристеня Рж В), *Йурно́* (Карпилівка Квр В, Заріччя В-В В), пор. апелятиви: *ружно́* 'один з кілків по боках саней', *хатно́*, *хмарно́*, *кално́* 'грязь на дорозі', *шапно́* 'велика шапка' [1, с. 180];

-н'-о: *Тимо́н'о* < Тимофій (Лопавше Дм Р);

-нц: *Гренц* < Григорій (Старий Чорторійськ Мн В, Козлів Лк В, Текля Ст В);

-ок: *Ігуро́к* < Ігор (Луків Тр В), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *чолов'ічок*, *зрачо́к* 'зіниця ока', *зга́рок* 'кінець носа собаки', *храсто́к* 'хрящ', *кружо́к* 'дощечка у бочці з квашеною капустою', *кошоло́к* 'кошик' [1, с. 190];

-ол': *Андрол'* < Андрій (Лобна Лбш В);

-ол'д: *В'ітол'д* < Вітя (Бобли і Турійськ Тр В, Перемиль Гр В);

-он: *Вал'еро́н* (Рачин Гр В), *В'іто́н* (Смолигів Лц В), *Д'імо́н*, *Лево́н* < Левко (Більче Дм Р), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бу́с'он* 'лелека', *бацо́н* 'дерун' [1, с. 194];

-он'-а: *Серо́н'а* < Сергій (Романів Лц В);

-онд-а: *Петро́нда* < Петро (Видерта К-К В);

-ондр-а: *В'італ'о́ндра* < Віталій (Видерта К-К В);

-оп-а: *Андро́па* (Видраниця Рт В, Новокотів Лц В), *Гандро́па* (Черськ Мн В, Лопавше Дм Р), *Кост'о́па* < Костя (Галина Воля Ст В), *С'іро́па* < Сергій (Куснище Лбм В);

-ор: *Мет'о́р* < Мітя < Дмитро (Залаззя Лбш В), пор. апелятиви: *танцо́р*,

качóр ‘самець качки’ [1, с. 196];

-ор-а: *В'ім'óra* (Гораймівка і Чорниж Мн В), пор. апелятиви: *мац'óra* ‘велика годована свиня’, *пец'óra* ‘кімнатна піч (грубка)’ [1, с. 196];

-ос: *Вал'éрос* < Валерій (Веселе Лц В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бал'кós* ‘кінець балки в причілку хати’ [1, с. 196];

-от-а: *С'ерóта* < Сергій (Собіщиці Вл Р), пор. апелятиви непродуктивного типу: *бидóта* ‘бідняки’, *парубóта* ‘парубки’, *свинóта* ‘погані люди’, *немóта* ‘німці’ [1, с. 197];

-оц: *Кол'óц* (Яревище Ст В), *Пашóц* < Паша (Видраниця Рт В);

-ош: *Григорóш* (Сільце Квл В, Шклінь Гр В), пор. апелятиви, де суфікс є уніфіксом: *макóш* ‘невеликий макотер’ [1, с. 202];

-ошик: *Валерйóшик* (Буяни Лц В);

-п-а: *Тóпа* < Толя (Воютин Лц В), *Пéпа* < Петро (Підгірне Рж В, Козлів Лк В, Селець Тр В, Торчин Лц В);

-п-е: *Пенé* < Петро (Холоневичі і Сильно Квр В);

-пш-а: *Пéпша* < Петро (Звірів і Городище Квр В);

-рик: *В'ітрик* < Вітя (Серхів Мн В, Личини К-К В, Холоневичі Квр В);

-с: *Л'енс* < Ленко < Леонід (Литовеж Ів В), *Тимóс'* < Тимофій (Липини Лц В);

-с'-а: *Кóс'а* < Коля (Підкормілля Лбш В, Заліси Рт В, Завишень Ск Л);

-с'к'-і: *Кól'с'к'і* < Коля (Липно Квр В);

-стиї: *Д'імáстиї* < Діма (Сокіл Лбм В);

-т-а: *Тól'та* < Анатолій (Гута Рт В), *Л'óнта* < Льоня (Велицьк Квл В), *Кól'та* < Коля (Чорниж Мн В), *Й'урта* < Юра (Чорниж Мн В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *к'ул'та* ‘залишок ампутованої руки’ [1, с. 205];

-тар: *Д'ім'ітар* < Діма (Ковель В, Комарово Мн В);

-тас: *Й'уртас* (Матейки Мн В);

-т'-о: *Вáнт'о* < Ваня (Городок Мн В);

-т'ор: *Сант'ор* < Саня (Головно Лбм В);

-уган: *П'ім'угán* < Петя (Павлівка Ів В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *д'ідугán* ‘старий негарний дід’ [1, с. 207];

-ушén-а: *Кол'ушéна* (Світязькі Смолярі Шц В);

-ф-а: *Й'уфа* < Юрій (Затурці Лк В);

-хн-о: *Сахнó* < Саша (Сильне Квр В), цей похідний суфікс уживаний тільки у варіантах імен [1, с. 227];

-ц': *Гриць*, *Проць* (Сильно Квр В);

-ц-а: *Кóца* < Коля (Жиричі Рт В);

-ц'-а: *Арц'а* < Артем (Прилуцьк Квр В), *Рóсц'а* < Ростік (Хоцунь Лбш В), пор. апелятиви: *вор'ітц'а* ‘хвіртка’, *видéл'ц'а* ‘виделка’, *б'іл'ц'а* ‘поручні’ [1, с. 228];

-ц'ік: *Вál'ц'ік* < Валентин (Павлівка Ів В);

-ч-а: *Кól'ча* (Камінь-Каширський В), *М'іча* (Березолуки Рж В), *Й'óча* < Юрій (Бобли Тр В), *Й'урча* (Суськ Квр В, Буцинь, Галина Воля і Смолярі Ст В), пор. апелятиви непродуктивного типу: назви малих осіб та істот – *дитинчá*, *циганчá*,

воробча́ [1, с. 230];

-чак: *Л'ончак* < Ляоня (Торчин Лц В, Каливиця Лбш В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *норча́к* 'мисливський собака', *дворча́к* 'непородистий собака' [1, с. 231];

-ч'і: *А%рч'і* < Артем (Прилуцьке Квр В, Шклінь Гр В);

-ч'у: *Томч'у* < Тимофій (Поториця Ск Л);

-шек: *Йаровшек* < Ярослав (Вербично Тр В);

-шк-о: *Мирошко* < Мирослав (Смордва Мл Р, Амбуків В-В В, Городище Квр В);

-шт-а: *Вал'шта* < Валентин (Любомль В), *Іваншта* < Іван (Смідин Ст В), *М'ішта* (Бортяхівка Рж В);

-штал': *Гр'іштал'* < Гриша (Туричани Тр В);

-штик: *Йак'емитик* < Яків (Липно Квр В);

-шт-о: *Пилішито* (Велицьк Квл В).

Висновок. Серед західнополіських варіантів чоловічих імен використано 11 малопродуктивних суфіксів (*ах-а, -аш, -б-а, -з'-о, -ил-о, -н-о, -он, -оп-а, -т-а, -ч-а, -шт-а*, що виявлені у трьох-чотирьох варіантах). До непродуктивних належить лише 8 суфіксів (*-ар-а, -ач, -аш-а, -д-а, -др-а, -ей, -ент'ї, -с*), усі інші словотворчі форманти – уніфікси. Усе це свідчить про певну вільність у творенні варіантів імен.

42 суфікси вжито у варіантах чоловічих імен та апелятивах (*-аг-а, -аг'-а, -аї, -ел-а, -иг-а, -к-а* та інші), а 58 використано лише для творення варіантів імен (*-д-о, -енз-а, -іс', -іч, -ес, -лик, -онд-а, -др-а, -нел, -н'ік, -н'-о, -ну, -ол'* та ін.). Отже, можна стверджувати, що при спільній словотвірній тенденції серед західнополіських дериватів існують і досить суттєві відмінності між апелятивами та онімами, зокрема варіантами власних імен, за допомогою яких мовець міг висловити своє ставлення до конкретної особи – пестливе чи згрубіле, а також індивідуалізувати її, тоді як серед апелятивів індивідуалізація здебільшого відсутня.

Умовні скорочення назв районів та областей

В	Волинська область	Лбм	Любомльський район
Л	Львівська область	Лбш	Любешівський район
Р	Рівненська область	Лк	Локачинський район
В-В	Володимир-Волинський	Лц	Луцький район
Вл	Володимирецький район	Мл	Млинівський район
Гр	Горохівський район	Мн	Маневицький район
Дбн	Дубнівський район	Рж	Рожищанський район
Дбр	Дубровицький район	Рд	Радехівський район
Дм	Демидівський район	Рдв	Радивилівський район
Зр	Зарічненський район	Рт	Ратнівський район
Ів	Іванічівський район	Ск	Сокальський район
К-К	Камінь-Каширський район	Ст	Старовижівський район
Квл	Ковельський район	Тр	Турійський район
Квр	Ківерцівський район	Шц	Шацький район

Література

1. Аркушин Г. Іменний словотвір західнополіського говору : Монографія / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 764 с.
2. Нестерчук О. Г. Продуктивні словотвірні типи варіантів власних імен // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів "Волинь очима молодих науковців : минуле, сучасне, майбутнє" (13–14 травня 2009 р.) : у 3-х т. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. у-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. 3. – С. 264–265.
3. Словник варіантів власних імен північно-західної України А–Я. / упор. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 372 с.